

Sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuklarda zihin kuramı becerilerinin değerlendirilmesi

Assessment of theory of mind skills in children with mild intellectual disabilities within the framework of social learning theory

Fatih Bal¹, Ayşe Tuba Ceyhun²

¹Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Psikoloji, Sakarya, Türkiye, <https://orcid.org/0000-0002-9974-2033>

²Dr. Öğr. Üyesi, Biruni Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümü, İstanbul, Türkiye, <https://orcid.org/0000-0003-2770-9768>

ÖZET

Amaç: Bu çalışmada Sosyal Öğrenme Kuramının hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların Zihin Kuramı becerisine etkisi incelenmiştir. Bu araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim-öğretim yılında İstanbul İli Beyoğlu İlçesi'nde özel eğitim kurumunda eğitimi devam eden 30 çocuktan oluşmaktadır. Deney grubunda 15 ve kontrol 15 olmak üzere toplam 30 çocuk çalışmaya dahil edilmiştir. **Yöntem:** Bu çalışmada Sosyal Öğrenme Kuramının hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların Zihin Kuramı becerisine etkisi incelenmiştir. Bu araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim-öğretim yılında İstanbul İli Beyoğlu İlçesi'nde özel eğitim kurumunda eğitimi devam eden 30 çocuktan oluşmaktadır. Deney grubunda 15 ve kontrol 15 olmak üzere toplam 30 çocuk çalışmaya dahil edilmiştir. **Bulgular:** Araştırmada elde edilen bulgulara göre, deney ve kontrol gruplarında yer alan hafif düzeydeki zihinsel yetersizliği olan çocukların son test zihin kuramı testleri toplam puanları arasında istatistiksel olarak deney grubu lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Deney grubundaki hafif düzeyde zihinsel yetersizliği çocukların son test beklenmedik içerik değişikliği, birinci dereceden yanlış kanı atfı ve ikinci dereceden yanlış kanı atfı testi ön test puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. **Sonuç:** Araştırmada elde edilen sonuçlara göre, Sosyal Öğrenme Kuramının hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların zihin kuramına olumlu etkisi bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, Sosyal Öğrenme Kuramı, Zihin Kuramı, Zihinsel Yetersizliği Olanlar, Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizliği Olanlar

(*Klinik Psikiyatri Dergisi* 2022;25:310-321)

DOI: 10.5505/kpd.2021.70298

SUMMARY

Objective: The effect of Social Learning Theory on the Theory of Mind skill of children with mild intellectual disabilities was examined. The working group of this research consists of 30 children who continue their education in a private education institution in Beyoğlu District of Istanbul Province in the 2019-2020 academic year. A total of 30 children, 15 in the experimental group and 15 in the control group, were included in the study. **Method:** The study group of the research was conducted as a quasi-experimental, since it could not be chosen objectively to form participants with equal initial conditions. The research was designed as Pre-Test and Post-Test Unequaled Groups according to the control group model. Social Learning Theory was applied to children with mild mental disabilities in the experimental group for eight weeks, in a total of 16 sessions. As a data collection tool in the study, "Unexpected Content Change, First Order False Mind Attribution Task and Second Order False Consideration Attribution Task" were used in the Theory of Mind (ToM) measurements. **Results:** The statistically significant difference was found in favor of the experimental group between the total scores of the posttest theory of mind tests of children with mild mental disability in the experimental and control groups. Mild mental disability children in the experimental group were found to be statistically significantly higher than the post-test unexpected content change, first-order misconception attribution and second-order false belief attribution test pre-test scores. **Conclusion:** The results of the study, Social Learning Theory has a positive effect on the theory of mind of children with mild intellectual disabilities.

Key Words: Special Education, Social Learning Theory, Theory of Mind, People with Intellectual Disabilities, People with Mild Intellectual Disabilities

GİRİŞ

Zihinsel yetersizliği olan çocukların yaşantı ve koşullarını değiştirerek onlara yeni beceri ve davranış öğretmek mümkündür. İnsan davranışlarının büyük bölümü öğrenildiği kabul edilmektedir. İnsanlar, gözlemleyerek başkalarının davranışlarını öğrenmektedir (1). Bu beceri ile çocuk, başkalarının davranışlarının anlamlı ya da kasıtlı olup olmadığını öğrenmektedir (2). Zihin Kuramı, diğer insanların davranışlarının altında yatan amacı anlama yeteneğini içerir. Zihinsel yetersizliği olan çocukların yeterli zihinsel yetenekleri olmayabilmekte, karar verme kapasitesinden yoksun olabilmektedir.

Zihinsel yetersizliği olan çocuklar bilişsel süreçlerde zorluklarla karşılaşmakta, soyut düşünme süreçleri olumsuz olarak etkilenmektedir (3). Zihin kuramı gelişiminin zihinsel yetersizliği olan çocukların soyut düşünme becerileriyle ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Çocuklarda diğer bireylerin fikirlerini anlamaları için öncelikle çocuğun sembolik oyun ile zihinsel nesne temsili ardından da zihinsel durumları anlama görevleri verilerek gerçek dünyayla diğer kişilerin zihninde olan temsili dünyayı ayırt edebilmeleri gerekmektedir. Bu ayırt etme becerisini yapamayan çocuğun zihin kuramı ya da soyut düşünme becerilerinde sorun yaşayacağı bilinmektedir (4).

Sosyal öğrenme kuramına göre gözlem yoluyla öğrenme, pekiştirilen bir davranışın sadece taklit edilmesi değildir. Gözlem yoluyla birey öğrenebilir. Sosyal öğrenme teorisini savunan teorisyenler, bireylerin çevrelerindeki diğer insanların davranışlarını gözlemlediklerini ve gözlemleri sonucunda kendilerine fayda sağlayacağına inandıkları davranışları sergilediklerini iddia ettiler. Model alınan davranış saklanabilir ve değişikliğe uğrayabilir. Böylece gözlenen davranışlar bireyin belleğine kodlanır ve gerektiği zaman geri çağırılabilir. Bu nedenle gözlem yoluyla öğrenme bilişsel boyutu da kapsamaktadır (5). Bu bağlamda sosyal öğrenme kuramı, davranış, bilişsel ve çevresel faktörlerin etkileşimi sonucu oluşmaktadır (6).

Zihinsel becerilerde yetersizlik gösteren zihinsel yetersizliği olan bireyler bilişsel davranışsal ve çevresel faktörlerin etkileşimi ile becerilerin düzeyini geliştirirler. Zihinsel yetersizliği olan bireyler sosyal öğrenme kuramını araç olarak kulla-

narak diğer insanların davranışlarının altındaki amacın ne olduğunu anlayabilmektedirler. Zihin teorisi, başkalarının zihinsel durumları (örneğin inançlar, niyetler ve arzular) hakkında çıkarımlarda bulunma ve bunları davranışları anlamak ve tahmin etmek için kullanma bilişsel yeteneğini ifade eder. Zihin teorisi, insan sosyal etkileşimlerinde merkezi bir rol oynar. Zihin kuramı becerileri, diğer insanlarla ilişkilerinde gelişebilmeleri için bireylerin ve diğerlerinin zihninde neler olduğuna dair farkındalığı içerir (7). Çocuklar, aldıkları bilgilere dayanarak tahminler, açıklamalar ve teoriler yaparlar (8). Zihinsel yetersizliği olan çocukların bilişsel süreçlerinde zorluklar yaşadıkları bilinmektedir. Bu durum zihinsel yetersizliği olan çocukların soyut düşünce süreçlerini olumsuz etkilemektedir (9). Ayrıca zihinsel yetersizliği olan çocukların soyut düşünme becerilerinde de sınırlamalar vardır (10). Alan yazındaki araştırmalara bakıldığında zihinsel yetersizliği olan çocukların farklı bilişsel özellikleri incelendiği görülmüş, zihinsel yetersizliği olan bireylerin zihin kuramı becerilerine yönelik araştırmaya rastlanmamıştır (11). Zihinsel yetersizliği olan çocukların sosyal öğrenme yoluyla kendi düşüncelerinin oluşturması ve başkalarının davranışlarını kavrayabilme becerisinin artacağı düşünülmektedir. Bu nedenle araştırmamız, hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuklarda zihin kuramı becerileri sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde incelemesi açısından önem arz etmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, Sosyal Öğrenme Kuramının hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların zihin kuramı becerisine olan etkisini incelemek amacıyla yarı deneysel desende kurgulanmıştır. Deneysel desenlerde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerinde olan etkileri araştırılır. Deneysel modeller gerçek deneysel modeller, yarı deneysel modeller ve deneme öncesi modeller olarak sıralanmaktadır (1). Yarı deneysel modelde, deney ve kontrol grupları homojen gruplardan oluşturulur (12).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim-öğretim yılında İstanbul İli Beyoğlu İlçesi'nde özel eğitim kurumunda eğitimi devam eden 30 çocuktan oluşturdu. Deney grubunda 15,

kontrol grubunda 15 toplam 30 çocuk araştırmaya dahil edildi. Araştırmada her grupta 3 çocuk veri kaybı olasılığına karşın yedek olarak bulunduruldu. Deneysel araştırmalarda denek sayıları her grupta 15'er denek olması sonuçların geçerli olmasını sağlayabilir (13). Yarı deneysel çalışmalarda örneklem sayısının düşük olabileceğini vurgulamıştır (12). Araştırma özel eğitim kurumunda rehberlik odasında gerçekleştirilmiştir. Özel eğitim kurumundan gerekli izinler alınarak araştırma yürütüldü. Ayrıca, Aile İzin Formu kullanılarak araştırmacının amacına ve sürece ilişkin bilgiler ailelere verilerek ailelerden gönüllülük esasına dayanarak çocuklarının araştırmaya katılmaları konusunda izin alındı. Araştırmanın örneklemini oluşturulurken özel eğitim öğretmenlerinden destek alınmadı. Birbirlerinin performanslarından etkilenmemeleri için çalışma grubu araştırmada deney ve kontrol grupları farklı sınıflardan seçildi.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmada çocuklar ve ailelerine ilişkin sosyodemografik bilgilerini belirleyebilmek için araştırmacının geliştirmiş olduğu Kişisel Bilgi Formu kullanıldı. Bu kişisel bilgi formunda 10 soru bulunmaktadır. Araştırmada çocukların cinsiyet yaş, kardeş sayısı, ailelerin gelir durumu, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi gibi demografik bilgiler yer almaktadır. Kişisel bilgi formu her katılımcı için araştırmacı tarafından aile ve öğretmen aracılığıyla dolduruldu.

Zihin Kuramı Testleri: Araştırmada zihin kuramı ölçümlerinde Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi (Smarties), Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi (Ann-Sally Paradigması) ve İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi (Martha-Oliver Paradigması) kullanıldı. Zihin Kuramı testleri 2004 yılında Wellman ve Liu tarafından geliştirilmiştir (14). Ülkemizde zihin kuramı testlerin güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları yapılmıştır. 2014 yılında Altıntaş, 2008 yılında Hutchins, Prelock, Chace 4,5 ile 12 yaş arasında sözel becerileri olan ve sözel becerileri olmayan otizm tanısı almış çocuklar için geliştirmiş oldukları çocuklar için zihin kuramı Test Bataryası 4 ve 5 yaş çocukları için Türkçeye uyarlayarak geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını yapmıştır. Ayrıca, zihin kuramı hikayeleri testinin geçerliği 7 – 12 yaş Türk çocukları arasında 4 fiziksel 4 sosyal hikaye ile sağlanmıştır. Zihin Kuramı hikayeleri

testinin Türk çocukları için uyarlama çalışmaları kapsamında test önce Türkçe'ye çevrilmiş olup, daha sonra güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılmış, Cronbach alfa değerleri 0,80 olarak bulunmuştur (15).

Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi: Bu testte çocuklara, reklamlarda yaygın olarak kullanılan ve tüm çocukların tanıyabileceği bir kutu şeker gösterilir. Çocuklara kutunun içinde ne olduğunu düşündükleri ve neden sandıkları soruldu. Daha sonra çocuğa kutunun içinde şeker değil renkli kalemler olduğu gösterilir. Daha sonra aynı soru kutunun içinde ne olduğunu görmeyen başka bir çocuğa sorulduğunda, çocuğa kutunun içindekini görmeyen çocuğa ne cevap vereceği sorulmuştur. Çocuk cevabı "şeker" olarak verirse 2 puan, testi geçerse bilemezse 1 puan alır (8).

Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi (Ann-Sally Paradigması): "Beklenmedik hareket etme görevi" olarak da bilinen bu görevde araştırmacı iki farklı oyuncak bebek, iki farklı renkte kutu ve bir masa tenisi topu kullandı. Orijinal hikayede adı Sally ve Ann olan kişiler, Ayşe ve Ali olarak değiştirildi. Hikayeye göre Ali'nin oyununda sarı kutu ve Ayşe'nin aynı odada kırmızı bir kutusu vardır. Bir süre masa tenisi oynayan Ali ve Ayşe Ali'nin arkadaşlarıyla oynamak istediklerini söylemesiyle sona erer. Ali, masa tenisi topunu sarı kutuya koyar ve odadan çıkar. Ali dışarıdayken Ayşe sarı topu kutudan çıkarır ve kırmızı kutuya koyar. Bir süre sonra Ali eve döner. Hikayeyi okuduktan sonra çocuklara sorulur: "Yine de top neredeydi?" Ve top şimdi nerede? "Bu kontrol sorularını doğru cevaplayan çocuklarla test devam ediyor. Sonra çocuklara:" Ali topun şu an nerede olduğunu gerçekten biliyor mu? ", " Ali topun şimdi nerede olduğunu düşünüyor mu? "Ve" Ali döndüğünde "Topunu bulmak için önce nereye bakar? Sarı kutuya mı yoksa kırmızı kutuya mı bakar?" Üç soru şeklinde. Çocuklar doğru cevapladıkları her soru için 2 puan alırlar. Soru sormayan çocuklar cevap verebilir, 1 puan alır (16).

İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi (Martha-Oliver Paradigması): İkinci dereceden yanlış anlama probleminde araştırmacı iki farklı oyuncak bebek, farklı renklerde üç kutu ve bir masa tenisi topu (sanki bir bisküvi gibi) kullanmıştır (17). Gerçek hikayede adı Martha ve Oliver olan çocukların isimleri Ayşe ve Ali olarak değiştirildi. Hikayede,

mutfakta bulunan Ali, kırmızı dolaptaki kurabiye kavanozundan biraz kurabiye yer, kurabiye kutusunu tekrar kırmızı dolaba koyar ve mutfağı terk eder. Ali mutfakta yokken mutfakta olan Ayşe kırmızı dolabı açar, birkaç kurabiye yer ve beyaz dolabın içine kurabiye kavanozunu koyar. Ancak Ali, mutfakta olup biten her şeyi kapıdaki delikten izler ve Ayşe'yi kurabiye kavanozunu hareket ettirip beyaz dolaba koyarken görür. Ayşe tekrar oturduktan sonra Ali mutfağa geri döner. İnanç sorusuyla ilgili bu hikâyede çocuğa Ayşe'nin Ali'nin bisküviyi nerede tuttuğuna inandığı sorulur ve ardından Ayşe'nin Alis'in bisküvi kavanozunu arama hakkı olduğunu düşündüğü soru sorulur. Bu çalışmada çocuklara her iki bebeğin içinde diğerinin düşünceleri ile ilgili eylem ve inanç soruları olmak üzere toplam 4 soru sorulmuştur. Çocukların bildiği her soru için 2 puan alır. Yanlış sorular 1 puan alır (18).

Sosyal Öğrenme Kuramının Uygulanması: Araştırmaya dahil edilen her çocuk Zihin Kuramı ön test yapıldıktan sonra öğrenci rehberlik odasına alındı. Bu araştırmanın uygulama aşamasında her çocuk için hangi pekiştirici kullanılacağını belirlemek için uygulama öncesinde pekiştirme değerlendirme oturumu yapıldı.

Zihin Kuramı testleri model olarak katılımcının gözlemi sırasında iki öğretmen tarafından yapıldı. Çocuk, iki öğretmeni Zihin kuramı testlerini uygularken gözlemlendi. Bu gözlem sırasında çocuk sırasıyla Zihin Kuramı testlerini gözlemlemiş ve araştırmacının kontrolü dahilinde süreç yürütüldü. Zihin Kuramı testinde başarılı ve başarısız olan diğer öğretmene öğrenmeyi kolaylaştıran sosyal öğrenme kuramının beş maddesi, dolaylı pekiştirme, dolaylı ceza, dolaylı güdüleme, dolaylı duygu ve model özellikleri uygulandı. Rehberlik odasına alınan çocuk zihin kuramı testlerini uygulayan iki öğretmeni gözlemlemiştir. Araştırmacı tarafından çocuğun tüm sürece odaklanıp odaklanmadığı dikkatle izlendi. Eğer öğrencinin odağı değişirse uygulama durduruldu ve tekrar edildi. Uygulama esnasında çocuk tarafından soru sorulduysa uygulama durdurulmuş ve açıklama yapıldı. Tüm süreç araştırmacı tarafından kontrol altına alındıktan sonra uygulama başlatıldı.

Zihin Kuramı testleri sırasıyla, Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi, Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi ve İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı

Görevi iki öğretmen tarafından hikayelerde anlatıldığı şekliyle uygulamalı olarak yapıldı.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın etik kurul onay Biruni Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı'ndan alındı. Araştırmaya dahil edilen çalışma grubunun ailelerden çocuklarının araştırmaya katılmalarına dair gerekli izinler alındı. Araştırmada görev yapacak öğretmenlerle çalışmanın nasıl yapılacağı ile ilgili model çalışmalar yapıldı. Zihin Kuramı testleri ve sosyal öğrenme kuramının nasıl yapılacağı anlatıldı. Gözlemciler veri toplama ile ilgili çalışmalarını yapmış ve gerekli formları hazırlamışlardır.

Araştırma öncesinde özel eğitim kurumunda öğrenim gören çocukların sınıflarında aileler ve öğretmenlerinden izin alınarak araştırmanın amacı, içeriği ve uygulanacak test ve uygulamalar ile ilgili bilgilendirilme araştırmacı tarafından yapıldı. Araştırmaya katılmanın zorunlu olmadığı, istedikleri zaman çalışmayı sonlandırabilecekleri bilgisi verildi. Araştırmaya katılmayı kabul eden öğrencilerden araştırmaya uygun öğrenciler sosyo-demografik özelliklerin bulunduğu Kişisel Bilgi Formu dolduruldu. Öğrencilerden 15 deney ve 15 kontrol grup atandıktan sonra zihin kuramı testleri her öğrenciye uygulandı. Deney grubunda sosyal öğrenme kuramı 2019-2020 eğitim öğretim bahar döneminin ilk sekiz haftası içerisinde Ocak-Şubat ayında yapıldı.

Zihin Kuramı Ölçeği çocuklara bireysel olarak uygulandı. Araştırmaya katılan çocuklar odaya ilk getirildiğinde, özbilinçli araştırmacı çocuklara sohbet ederek çevrelerine uyum sağlamaları için zaman verdi. Sonra araştırmacıdan çocuklara: "Öncelikle bu çalışmaya katıldığınız için çok teşekkür ederim. Şimdi önümde resim kartları ve oyuncaklarla size bazı hikayeler anlatacağım ve bu hikayeler hakkında sorular soracağım. Sizden dikkatle dinlemenizi ve soracağım soruları cevaplamanızı isteyeceğim. Yanıtlarınızı da gördüğümüz bu forma kaydedeceğim. Hikaye anlayamayacağın bir yerse, her şeyi yeniden anlatabilirim. "Uygulama ile ilgili bilgi formda kısa bir açıklama ile verildi. Çocukların uygulama sırasındaki ölçeğin görevlerine verdikleri cevaplar hemen değerlendirme formuna yazılı olarak kaydedildi. Egzersiz haftada iki kez 8 hafta ve her biri 25'er dakikalık toplam 16 seans gerçekleştirildi.

Uygulama sonunda deney grubu ve kontrol grubuna zihin kuramı testleri uygulanmış, kararlı verilerin elde edilmesi için son test iki kez uygulandı.

Verilerin Analizi

Verilerin toplanma aşaması bittikten sonra, Sosyal Bilimler İçin İstatistik Program (SPSS) 25 00 paket programı kullanılarak tüm veriler madde bazında hücelere girilmiş ve ölçeklerden elde edilen toplam puanlar alındı.

Kişisel bilgi formundan elde edilen veriler Betimsel Analiz yöntemi ile çocukların ve ailelerinin sosyodemografik bilgileri, cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, gelir durumu ve anne-babanın eğitim durumu frekans ve yüzdelerle dağılımları elde edildi. Zihin Kuramı Testi ve Sosyal Öğrenme Kuramı uygulaması sonucunda alınan veriler deney ve kontrol grubundaki uygulama öncesinde ve sonrasında anlamlı bir farklı olup olmadığı kontrol incelendi. Deney ve kontrol gruplardaki çocukların ön test karşılaştırmalar için ilişkili ölçümlerde Mann Whitney-U testi, ilişkili örneklem ön test-son test karşılaştırmalarda ise Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır. Son olarak araştırmada elde kullanılan ölçeklerin güvenilirliği için Güvenirlik Analizleri yapıldı. Sonuçlar %95 güven aralığında, $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirildi.

BULGULAR

Çalışmada katılımcıların sosyodemografik bilgilerine ilişkin bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır. Kullanılan ölçeklerin normallik analizleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Zihin kuramı Testleri, Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi, Birinci ve İkinci Dereceden Yanlış Kamı Atfı Görevi normallik testi sonucuna göre normallığı sağlamamıştır ($p < .05$). Bu sonuçlar deney ve kontrol grubu öntest kıyaslamaları için parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U Testi ve deney ve kontrol grubu öntest son test ilişkili kıyaslamaları için parametrik olmayan testlerden Wilcoxon Sıralı İşaretler Test’i uygulanması gerektiğini göstermektedir.

Zihin Kuramı Testleri nin genel güvenilirliği olarak hesaplanarak her dört ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu bulundu. Anacak İkinci Dereceden Yanlış Kamı Atfı Görevi Testi’nin genel güvenilirliği $\alpha = .538$ olarak bulundu. Testlerin güvenilirliği 7’nin altında olduğu durumlarda, mad-

Tablo 1. Katılımcıların Sosyodemografik Bilgilerine İlişkin Betimsel İstatistik Analiz Sonuçları

Gruplar	n	%	
Cinsiyet	Kız	8	53,3
	Erkek	7	46,7
	Total	15	100,0
Deney	Kız	10	66,7
	Erkek	5	33,3
	Toplam	15	100,0
Kontrol	6.sınıf	3	20,0
	7.sınıf	7	46,7
	8.sınıf	5	33,3
Toplam	15	100,0	
Sınıf Düzeyi	6.sınıf	1	6,7
	7.sınıf	9	60,0
	8.sınıf	5	33,3
Toplam	15	100,0	
Deney	Bir Kardeş	1	6,7
	İki Kardeş	7	46,7
	Üç Kardeş	5	33,3
Toplam	15	100,0	
Kontrol	İki Kardeş	8	53,3
	Üç Kardeş	2	13,3
	Dört Kardeş	2	13,3
Toplam	15	100,0	
Deney	Beş ve Üzeri	3	20,0
	Dışık	5	33,3
	Orta	9	60,0
Toplam	15	100,0	
Kontrol	Dışık	3	20,0
	Orta	11	73,3
	Yüksek	1	6,7
Toplam	15	100,0	
Deney	İlközel	6	40,0
	Ortaokul	3	20,0
	Lise	3	20,0
Toplam	15	100,0	
Kontrol	Üniversite ve Üzeri	3	20,0
	İlközel	3	20,0
	Ortaokul	1	6,7
Toplam	15	100,0	
Deney	Lise	9	60,0
	Üniversite ve Üzeri	2	13,3
	İlközel	5	33,3
Toplam	15	100,0	
Deney	İlközel	5	33,3
	Ortaokul	4	26,7
	Lise	2	13,3
Toplam	15	100,0	
Kontrol	Üniversite ve Üzeri	4	26,7
	İlközel	3	20,0
	Ortaokul	3	20,0
Toplam	15	100,0	
Deney	10-12	7	46,7
	13-16	8	53,3
	Total	15	100,0
Kontrol	10-12	8	53,3
	13-16	7	46,7
	Toplam	15	100,0

Tablo 2 . Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Normallik Analiz Sonuçları

Değişkenler	Kolmogorov-Smirnov*		Shapiro-Wilk	
	İstatistik	sd p	İstatistik	sd p
Zihin kuramı Testleri	,406	30 ,000	,612	30 ,000
Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi	,423	30 ,003	,423	30 ,001
Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi	,372	30 ,000	,632	30 ,000
İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi	,423	30 ,000	,597	30 ,000

deler arası korelasyon ilişkisine bakılır. Maddeler arası korelasyon ilişkisi r: 3-6 arası olması testin güvenilirliğini gösterir. Maddeler arası korelasyon sonuçları İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi Testi'nin güvenilir olduğunu göstermektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlilik Analiz Sonuçları

Ölçekler	n	Cronbach's Alpha
Zihin kuramı Testleri	30	,609
Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi	30	,842
Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi	30	,921
İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi	30	,538

İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi Testinin maddeler arası korelasyon sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi Testinin Maddeler Arası Korelasyon Sonuçları

İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi	Madde 1	Madde 2	Madde 3	Madde 4
Madde 1		,585	,388	,528

Zihin Kuramı Testlerinin deney ve kontrol grubuna ilişkin ön-Test sonuçlarının karşılaştırılması Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5 Zihin Kuramı Testlerinin Deney ve Kontrol Grubuna İlişkin Ön-Test Mann-Whitney U Test Sonuçları

Ölçekler	Gruplar	N	U		Z	p
			i sıra	Σ sıra		
Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi	Deney	15	15,00	225,00	105,0	,372
	Kontrol	15	16,00	240,00		
	Toplam	30				
Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi	Deney	15	15,50	232,50	112,0	1,000
	Kontrol	15	15,50	232,50		
	Toplam	30				
İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi	Deney	15	15,50	232,50	112,0	1,000
	Kontrol	15	15,50	232,50		
	Toplam	30				

Sıra ortalamaları dikkate alındığında deney ve kontrol grubunun uygulama öncesi Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi puanları birbirine denktir. Diğer bir deyişle bağımlı değişkenden kaynaklandığı sınanabilir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında deney ve kontrol grubunun uygulama öncesi Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi puanları bir-

birine denktir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında deney ve kontrol grubunun uygulama öncesi İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi puanları birbirine denktir. Bu durum araştırmada uygulanacak bağımsız değişkenin etkili olup olmadığına ilişkin temel koşulları sağladığını göstermektedir.

Deney ve kontrol grubunun bağımsız değişkenin etkili olup olmadığına ilişkin temel koşulları sağladığını göstermektedir. Diğer bir deyişle bağımlı değişkenden etkinin bağımsız değişkenden kaynaklandığı sınanabilir.

Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanan deney grubunun Zihin Kuramı Testi öncesi ve sonrası puanlarına ait analizler Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6

Sosyal Öğrenme Kuramı Uygulanan Deney Grubunun Zihin Kuramı Testi Öncesi ve Sonrası Puan Wilcoxon İşaretsiz Sıralar Testi Sonuçları

Gruplar	Bağımlı Değişkenler	Sıralar	n	i sıra	Σ sıra	Z	p
Deney	Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi	Negatif Sıra	1	5,50	5,50	-2,530	,011
		Pozitif Sıra	9	18,50	49,50		
		Eğit	5				
		Toplam	15				
Deney	Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi	Negatif Sıra	1	5,00	5,00	-2,333	,020
		Pozitif Sıra	8	11,00	27,00		
		Eğit	6				
		Toplam	15				
Deney	İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi	Negatif Sıra	1	6,50	6,50	-2,867	,004
		Pozitif Sıra	11	13,50	36,50		
		Eğit	3				
		Toplam	15				

Deney grubu Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanan çocukların Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi öncesi ve sonrası puanları arasında anlamlı bir fark vardır ($z = -2.530$, $p = ,011 < .05$). Fark puanları sıra ortalaması ve toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar, yani son test puanı lehinde olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre düzenlenen Sosyal Öğrenme Kuramının Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu biçiminde yorumlanabilir.

Deney grubu Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanan çocukların Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi öncesi ve sonrası puanları arasında anlamlı bir fark olduğu bulundu ($z = -2.333$, $p = ,020 < .05$). Fark puanları sıra ortalaması ve toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son test puanı lehinde olduğu görülmektedir. Bu

sonuçlara göre düzenlenen Sosyal Öğrenme Kuramının Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu biçiminde yorumlanabilir.

Deney grubu Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanan çocukların İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi öncesi ve sonrası puanları arasında anlamlı bir farklılık bulundu ($z = -2.887$, $p = ,020 < .05$). Fark puanları sıra ortalaması ve toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son test puanı lehinde olduğu görüldü. Bu sonuçlara göre uygulanan Sosyal Öğrenme Kuramının İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi üzerinde anlamlı bir etki olduğu görülmektedir.

Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanmayan kontrol grubunun Zihin Kuramı Testi öncesi ve sonrası puanlarına ait analizler Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Sosyal Öğrenme Kuramı Uygulanmayan Kontrol Grubunun Zihin Kuramı Testi Öncesi ve Sonrası Puanlarının Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi Sonuçları

Gruplar	Başlangıç	Sıralar	n	\bar{x}	Σ sıra	z	p
Deney	Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi	Negatif Sıralar	2	3,00	6,00	-447	,655
		Pozitif Sıralar	3	3,00	9,00		
		Eğit	10				
		Toplam	15				
Kontrol I	Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi	Negatif Sıralar	2	3,50	7,00	-816	,414
		Pozitif Sıralar	4	3,50	14,00		
		Eğit	9				
		Toplam	15				
Kontrol II	İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi	Negatif Sıralar	1	2,00	2,00	-577	,564
		Pozitif Sıralar	2	2,00	4,00		
		Eğit	12				
		Toplam	15				

Analiz sonuçları araştırmaya katılan kontrol grubunda Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanmayan çocukların Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi öncesi ve sonrası puanları arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($z = -447$, $p = ,655 > .05$). Fark puanları sıra ortalaması ve toplamları dikkate alındığında Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanmayan kontrol grubunun Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi ön test ve son test puanlarında bir değişim olmadığı bulundu. Diğer bir deyişle Kontrol grubu katılımcıların ön test ve son test puanları benzerdir. Bu bulgu, çocukların Zihin Kuramı becerileri Sosyal öğrenme Kuramı kaynaklı olduğunu göstermektedir.

Analiz sonuçları araştırmaya katılan kontrol grubunda Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanmayan çocukların Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi öncesi ve sonrası puanları arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($z = 816$, $p = ,414 > .05$). Fark puanları sıra ortalaması ve toplamları dikkate alındığında Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanmayan kontrol grubunun Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi ön test ve son test puanlarında bir değişim olmadığı bulundu. Diğer bir deyişle Kontrol grubu katılımcıların ön test ve son test puanları benzerdir. Bu bulgu, çocukların zihin kuramı becerileri Sosyal öğrenme Kuramı kaynaklı olduğunu göstermektedir.

Analiz sonuçları araştırmaya katılan kontrol grubunda Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanmayan çocukların İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi öncesi ve sonrası puanları arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($z = 577$, $p = ,564 > .05$). Fark puanları sıra ortalaması ve toplamları dikkate alındığında Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanmayan kontrol grubunun İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi ön test ve son test puanlarında bir değişim olmadığı bulundu. Diğer bir deyişle Kontrol grubu katılımcıların ön test ve son test puanları benzerdir. Bu bulgu, çocukların zihin kuramı gelişimleri Sosyal öğrenme Kuramı kaynaklı olduğunu göstermektedir.

Araştırma bulgularına göre, deney grubundaki çocukların Zihin Kuramı toplam puanları kontrol grubundaki çocukların puanlarından daha yüksektir. Ayrıca, deney grubundaki çocukların son test Zihin Kuramı puanları ön test puanlarından daha yüksektir. Bu bağlamda, Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanan çocukların zihin kuramı becerileri üzerinde olumlu bir etki sağlamıştır.

Tablo 8'de elde edilen sonuçlara göre deney grubunun Sosyal Öğrenme Kuramı uygulama sonrası Beklenmedik Uygulama sonrası deney ve kontrol grubunun Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi arasında anlamlı fark olduğu görüldü ($z = -4,318$, $p = ,000 < .05$). Deney grubunun Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi puanları kontrol grubundan anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görüldü. Bu bulgu, Sosyal Öğrenme Kuramının Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu biçiminde yorumlanabilir.

Uygulama sonrası deney ve kontrol grubunun

Tablo 8. Zihin Kuramı Testlerinin Deney ve Kontrol grubuna ilişkin Son-Test Mann-Whitney U' Sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Gruplar		İ̄	Σ_sıra	U	z	p
	r	n					
Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi	Deney	15	21,50	322,50	22,500	-4,318	000
	Kontrol	15	9,50	142,50			
	Toplam	30					
Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi	Deney	15	20,50	307,50	37,500	-3,598	001
	Kontrol	15	10,50	157,50			
	Toplam	30					
İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi	Deney	15	19,50	292,50	52,500	-2,878	011
	Kontrol	15	11,50	172,50			
	Toplam	30					

Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi arasında anlamlı fark görüldü ($z=-3,598$, $p=0,001$, $<.05$). Deney grubunun Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi puanları kontrol grubundan anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görüldü. Bu bulgu, Sosyal Öğrenme Kuramının Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu biçiminde yorumlanabilir.

Deney ve kontrol grubunun uygulama sonrası İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi arasında anlamlı fark olduğu görüldü ($z=-2,878$, $p=0,011$, $<.05$). Deney grubunun İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi puanları kontrol grubundan anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görüldü. Bu bulgu, Sosyal Öğrenme Kuramının İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu biçiminde yorumlanabilir.

Bu bulgular, Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanan deney grubunun, Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanmayan kontrol grubuna göre Zihin Kuramı becerisini arttırmada etkili olduğu biçiminde yorumlanabilir.

TARTIŞMA

Zihinsel yetersizliği olan çocukların zihin kuramı becerilerini ölçmek ve puanlayabilmek amacıyla "Beklenmedik İçerik Değişikliği, Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi ve İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi" yararlanıldı. Bu çalışmada ulaşılan veriler bu ölçeklerle ulaşılan veriler ile sınırlıdır. Araştırma bulguları İstanbul İl sınırları içinde bulunan, Beyoğlu İlçesinde bulunan özel eğitim kurumlarına devam eden hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuklardan elde edilen veriler ve bulgular ile sınırlıdır. 3. Bu araştırma, 2019-2020 öğretim yılına ilişkin bilgi ve bulgular ile sınırlıdır.

Bu araştırmanın genel amacı, Sosyal Öğrenme Kuramının hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların zihin kuramı becerisi üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda 15 deney, 15 kontrol çalışma grubuna Sosyal Öğrenme Kuramı sekiz hafta boyunca haftada iki kez olmak üzere toplam 16 oturum uygulandı. Yapılan uygulama sonucunda uygulama öncesi ve sonrası deney ve kontrol grupları ilişkili ve ilişkisiz karşılaştırıldı.

Bu çalışmada deney grubu Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanan çocukların Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi, Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi ve İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi öncesi ve sonrası puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu tespit edildi. Yapılan Sosyal Öğrenme Kuramı uygulamasının deney grubunun ön test son test testlerde hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların zihin kuramı testlerinde yüksek performans sergilediklerini gösterdi. Diğer taraftan kontrol grubu Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanmayan çocukların Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi, Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi ve İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi öncesi ve sonrası puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını tespit edildi. Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanmayan kontrol grubunun ön test son test testlerde hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların zihin kuramı testlerinde daha düşük performans sergiledikleri belirlendi. Bu sonuçlar, hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların zihin kuramı becerisindeki değişimi Sosyal Öğrenme Kuramından kaynaklandığı biçiminde yorumlanabilir.

Yapılan çalışmalar zihin kuramı becerilerinin eğitim yoluyla olumlu yönde değişim gösterdiği bulunmuştur. Örneğin zihin kuramı eğitimi verilen deney grubu katılımcılarının prososyal davranışları doğrultusunda verilen puanlarda artış olduğu görülmektedir (19). Yapılan başka bir çalışmada ise sosyal açıdan başarılı olan çocuklar zihinsel durumları anlamada da başarılıdırlar (20). Sosyal alan, ilişkilerin meydana geldiği sosyal yapı veya çevredir. Bu kavramsal tanıma göre, her çocuğun hayatında sürekli bir güç etkileşimi vardır. Bu güçler insan zihnini ve işleyen rolleri etkiler. Bu yapı, uygulama ile değişime geçer. Böylece uygulama ve teori birleşme noktasına gelir. Böylece uygulama zihin ve biliş arasında köprü kurarak, öğrenme, işleme ve büyüme yeteneği yaratır. Sosyal Öğrenme zihinsel yeterlilikleri daha üst bilişsel

düzye bireye davranışları anlamada fayda sağlar. Ayrıca sosyal öğrenme çocukların kültürel yönünü de geliştirerek bilişsel ve zihinsel bağlarını kavramalarına etki eder (21). Araştırmada hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların zihin kuramı becerilerini Sosyal Öğrenme Kuramı yoluyla yani gözlem ve model alma yoluyla öğrendikleri ve bu öğrenmeleri uygulayabildikleri söylenebilir. Bu sonuç zihin kuramı becerilerinin sosyal öğrenme yoluyla gelişebildiğini göstermektedir.

Yapılan bir çalışmada araştırmacılar “beklenmeyen yer” görevini bilgisayar versiyonunu 3 yaş çocuklarında eğitim amaçlı kullanılmışlardır. Bilgisayar versiyonu olarak kullanılan beklenmeyen yer görevinde mouse kullanılmaktadır ve bir bebeğin öbür bebeğin nesnesini diğer bebeğin görmediği anda hareket ettirdiği geleneksel sunuma benzemektedir. Çocuklara ekranda yayınlanan yönerge metni ve geri bildirimlerle yardımcı olunmaktadır. 3 yaş çocukları için yanlış inanç ile ilgili bazı şeyler öğrenip bunları yeni bağlarla genelleştirme ve çevre boyutlarının yani belirli görevler hakkında geri bildirimler için bilişsel yapıları kullanmayı hızlandırılabilceği belirtilmiştir (22). Bu çalışmada olduğu gibi bu araştırmaya katılan çocuklar sosyal öğrenme aracılığıyla zihin kuramı testlerinden yeni şeyler öğrenerek zihinsel ve bilişsel yapılarında yüksek performans sergiledikleri belirlenmiştir.

Sosyal öğrenme kuramına göre model alma yolu ile öğrenme, bilgi aktarma işlevi yoluyla gerçekleşmektedir (23). Eğitim ve sosyal öğrenme bilgi aktarımı aracılığıyla zihinsel becerileri olumlu yönde etkilemektedir (24). Öğrenmenin en iyi yolu modelleyerek, yaşayarak ve gözlemleyerek öğrenmektir. Modelleme yoluyla öğrenme, bir davranış veya beceriyi öğretirken öğretilmesi gereken davranış veya becerinin her bir alt adımını gerçekleştirmek anlamına gelir ve öğretilen kişi bu davranışları aynı şekilde inceler. Bilimsel araştırmalar, başka bir kişi tarafından verilmesi amaçlanan davranış veya becerileri gözlemleyerek, taklit ederek veya gözlemleyerek öğrenildiğini göstermiştir (25). Bir başka çalışmada grup eğitiminin özel öğrenme gücünü olan bireylerin duygu tanıma becerileri üzerindeki etkisi incelenmiş, grup eğitimi sonrasında bireylerin duyguları doğru tanımlama oranında belirgin bir artış olduğunu görülmüştür. Buna ek olarak iletişimlerinde sembol kullanma becerilerinin

arttığı tespit edilmiştir (26). Görüldüğü üzere müdahale programları ya da uygulamalar özel öğrenme gücünü olan çocuklarda zihin kuramı becerisi üzerine anlamlı etkisi olduğunu göstermektedir.

Normal gelişim sürecinde çocukların çevrelerini modelleyerek birçok sosyal beceriyi kazandıkları görüldü. Ancak pek çok engelli çocuk sosyal beceri edinmede gecikmeler yaşamaktadır (27). Araştırmada Sosyal Öğrenme Kuramı uygulamasında hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuklar bu çalışmamızda model alarak zihin kuramı testlerinde başarılı olmuşlardır.

Araştırmada bağımsız değişken olarak Sosyal Öğrenme Kuramı uygulandı. Sosyal Öğrenme kuramının temel kavramları içinde olan ve araştırmada pekiştirici olarak uygulanan dolaylı duyguda bireyler duyguların çoğunu gözlemleme yoluyla kazanırlar (28). Yapılan bir çalışmada sosyal duygusal öğrenme becerilerinin Zihin Kuramı'nın üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Çocuk zihin kuramı becerileri ile gerçeklik algısını kazandığını ve başka kişilerin bu gerçekliği değişik biçimde değerlendirdiğini anladığı görülmüştür. Kişinin bedeninin, kendisinin ve çevrede olanları fark etmesi zihin kuramının oluşabilmesi için gerekli olmaktadır. Zihin Kuramı'nın başarılı olması sosyal duygusal beceriler sonucunda oluşmaktadır (29). Sosyal duygusal beceriler insanın ilişkilerini, kendini tanıma ve problem çözme becerilerini etkilediği görülmüştür. İnsanın stresle baş etme, kendilik değerini arttırma, iletişim kurma, problem çözme gibi becerileri sosyal duygusal öğrenme ile arttığı belirtilmektedir (30).

Araştırmada bağımsız değişken olarak uygulanan Sosyal Öğrenme Kuramı aşamaları ile farklı gelişen çocuklara zihin kuramı becerilerini öğretmede duyguları tanımanın beş aşaması arasında benzerlik gösterdiği söylenebilir. Örneğin duyguları anlamının beş aşamasından biri olan “Fotoğraflardan yüz ifadeleri tanıma” aşamasında mutlu, üzgün, kızgın, ya da korkmuş gibi yüz ifadelerini tanımayı içermektedir (11). Sosyal Öğrenme Kuramında ise başkalarını gözlem yaparak öğrenilmektedir (31). Duyguları anlamak için dolayısıyla gözlem yaparak başkalarının yüz ifadelerini öğrenilebilir. Farklı gelişen çocuklara zihin kuramı becerilerini öğretmede duyguları tanımanın beş aşamasından ikincisi “Şematik çiz-

imlerden duygu ifadelerinin tanıma” çocuğun yüz ifadelerinin olduğu çizimlerden yine mutluluk, üzüntü, kızgınlık veya korku gibi duyguları kapsamaktadır (11). Sosyal öğrenme kuramında öğrenme beş maddeden oluşmaktadır. Beş maddeden biri olan dolaylı duyguda bireyler duyguların çoğunu gözlemlene yoluyla kazanırlar (28). Bu bağlamda duyguları anlama dolaylı duygu yoluyla öğrenilebilir. Araştırmada hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuklara zihin kuramı becerisinin öğretim için dolaylı duygu kullanıldı. Araştırmanın diğer sonucu ise deney ve kontrol grubu Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanan çocukların

Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi, Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi ve İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi öncesi ve sonrası puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu tespit edildi. Bu bulgular deney grubunun Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi, Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi ve İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi puanları kontrol grubundan anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğunu belirlenmiştir.

Deney grubunun kontrol grubundan zihin kuramı becerilerinin daha yüksek olması zihin kuramı becerisinin Sosyal Öğrenme Kuramı ile değiştirilebilir olduğunu gösterdi. Ayrıca bu sonuçlar, hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların Zihin Kuramı becerisinde başarılı olacaktır. Araştırmada katılımcıların yaş aralığı 10-16 yaş aralığında olduğunu düşünürsek zihin kuramı becerisinin 4 yaş üzeri çocuklarda geliştiği sonucu düşünülebilir. Zihin Kuramı becerilerinin erken gelişim öncülleri olarak diğer kişilerin düşüncelerini anlama ve iletişimde istekli olma görülmektedir. Zihin Kuramı'nın görülmesiyle yaşa bağlı olarak farklı düşüncelerinde değişmesi ve psikolojik durumun anlaşılmasının erken yaş döneminde görüldüğü belirtilmektedir (32, 33). Diğer tarafta bebeklik döneminde rol yapma ya da temsili davranışların sergilenmeye başladığı söylenmektedir. 2 yaş ile birlikte çocuklar diğer bireylerin isteklerini anlamaya başladıkları görülmüştür (34). Bu sebepten dolayı çocuklarda zihin kuramının görülme yaşı 5 yaş olarak belirtilmiştir (35). Yapılan diğer çalışmalarda çocukların birinci-düzye yanlış görevlerini 3-4 yaşlarında tamamladıkları görülmüştür. Zihin Kuramı'nın gelişimi ikinci düzey yanlış inanç olarak ironi, metafor ve 9-11

yaşlarında görülen gaf yapma kavramları ile son olarak gelişimini tamamlamaktadır (36). Yaş değişkeni zihin kuramının önemli bir gelişimini gösterse de araştırmada ön test çalışmalarına dahil edilen deney ve kontrol grubunda zihin kuramında başarısız olan hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuklar seçildi. Deney ve kontrol grubu katılımcıların ortalama sonuçları hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların zihin kuramı becerisindeki değişimi Sosyal Öğrenme Kuramının uygulaması sonucunda olduğu söylenebilir.

Araştırmada hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuklarda Sosyal Öğrenme Kuramı uygulandı. Uygulamada hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuklar uygulama esnasında uygulayıcıları model almışlardır. Bu uygulamamız sistematik bir şekilde yapılarak bir eğitim düzeneği oluşturularak yapıldı.

Hafif düzeyde Zihinsel yetersizliği olan çocukların, zihinsel becerilerini kazanabilmeleri için sistematik öğretim düzenlemelerine ihtiyaç duymaktadırlar. Sistematik öğretim, çocukların öğrenme özellikleri dikkate alınarak hazırlanan bireysel eğitim programlarının hazırlanmasını gerektirmektedir. Zihinsel yetersizliği olan çocuklara sistematik öğretim sunulduğunda, yeterli öğretim ve süre ayrıldığında belirli zihinsel becerileri edinebilmektedirler (37). Bazı çalışmalarda yapılan uygulamalarda zihinsel yetersizliği olan çocukların için eğitim programları sunulduğunda bu çocuklar zihinsel, sosyal ve bilişsel becerilerde başarılı oldukları tespit edilmiştir (38). Zihinsel yetersizliği olan çocukların zihinsel beceri gerektiren örneğin, yangın söndürme, yemek masası hazırlama (39), mikrodalga fırında pizza yapma (40), bankamatikten para çekme ve alışveriş yapma (41), sosyal etkileşime girme (42) gibi birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarda zihinsel becerilerde Sosyal Öğrenmenin etkili olduğu tespit edildi. Bu bulgular araştırmamızın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Sonuç olarak araştırmada Sosyal Öğrenme Kuramının hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuklarda Zihin Kuramı becerisi üzerinde etkili olduğu tespit edildi.

SONUÇ

Sosyal Öğrenme Kuramının hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların zihin kuramı becerileri üzerindeki etkisini incelenmek amacıyla yapılan bu araştırmada elde edilen sonuçlar aşağıda sunuldu. Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanan deney grubun-

daki çocukların ön test-son test zihin kuramı testleri toplam puanları, Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi, Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi ve İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi arasında, son test lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edildi. Deney grubundaki katılımcıların zihin kuramı becerilerinde anlamlı düzeyde bir yükseliş olduğu belirlendi. Bu bulgu, Sosyal Öğrenme Kuramı Uygulanan çocukların zihin kuramı becerileri üzerinde etkili olduğunu gösterdi.

Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanan Deney ve Sosyal Öğrenme Kuramı uygulanmayan kontrol gruplarında yer alan çocukların son test zihin kuramı toplam puanları, Beklenmedik İçerik Değişikliği Görevi, Birinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi ve İkinci Dereceden Yanlış Kanı Atfı Görevi arasında deney grubu lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edildi. Deney grubundaki katılımcıların son test zihin kuramı toplam puanları kontrol gruplarındaki çocukların puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksekti. Bu bulgu, Sosyal Öğrenme Kuramı Uygulanan çocukların zihin kuramı becerileri üzerinde etkili olduğunu gösterdi.

Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda uygulamaya ilişkin ve ileriki araştırma ve diğer araştırmalara yönelik öneriler;

Zihin teorisi becerilerini geliştirmede sosyal öğrenme teorisini uygulamak, bu çalışmada zihin-

sel yetenek teorisini belirlemek için sadece belirli testler kullanıldı. Zihin Kuramı test bataryasının tamamını kullanma, zihinsel yetersizliği olan çocuklar için özel okullarda gözlem ve modelleme yöntemlerinin uygulanmasının desteklenmesi ve teşvik edilmesi ve zihin teorisinin erken öğretilmeye başlanması önerilir. Bu çalışmada sosyal öğrenme teorisi 8 hafta boyunca haftada iki kez toplam 16 oturum olarak uygulandı. Diğer çalışmalar, özel eğitim programı müfredatına dahil ederek ve günlük aktivitelere dahil ederek uygulamanın etkililiğini incelemeyi önerilir.

Ülkemizde sosyal öğrenme teorisine ilişkin boy-lamsal bir çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda, kapsamlı bir proje yapılması ve zihinsel yetersizliği olan çocuklar için erken yaşta sosyal öğrenme teorisinin zihin kuramı üzerindeki etkilerinin araştırılması önerilir. Bu çalışma, sosyal öğrenme kuramının hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuklarda zihin kuramı becerileri üzerindeki etkisini incelemiştir. Diğer çalışmalar, programın diğer yüksek düzey zihinsel yetenekler ve çocuklar-da gelişim alanları üzerindeki etkilerinin araştırılmasını önerilir.

Yazışma Adresi: Dr. Öğr. Üyesi Fatih Bal Sorumlu Yazar Adres
Sakarya Üniversitesi İstanbul - Türkiye,
psikologfatihbal@gmail.com

KAYNAKLAR

1. Büyüköztürk S. Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. Ankara, Pegem Akademi, 2018.
2. Rowe A, Bullock P, Polkey C, Morris R. Theory of mind impairments and their relationship to executive functioning following frontal lobe excisions. Brain 2001; 124(3):600-616.
3. Villiers JG, Villiers P. The role of language in theory of mind development. Top Lang Disorders 2014; 34(4): 313-328.
4. Biçer E, Taymaz OS. Normal gelişim gösteren ve hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin zihin kuramı ve yürütücü işlev becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Journal of Theory and Practice in Education 2017; 13(2):261-276.
5. Erden M, Akman Y. Gelişim-Öğrenme-Öğretme, Eğitim Psikolojisi. Ankara, Arkadaş Yayınevi, 1998.
6. Ergün M. 'Sınıfta Motivasyon' Sınıf Yönetimi. Editör Karip, E. Ankara, Pegem Yayıncılık, 2004., ss.213-240
7. Jenkins JM., Astington JW. Theory of mind and social behavior: Causal models tested in a longitudinal study. Merrill Palmer Quarterly 2000; 46:203-220.
8. Gopnik A. 'The Theory Theory As An Alternative To The Innateness Hypothesis' Chomsky and His Critics. Editör Hornstein, ALN. New York, Basil Blackwell, 2003, pp.238-254.
9. Alak G. Otizmli çocuklarda sembolik oyunun dil gelişimi ile ilişkisi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi 2014; 15(02):45-61.
10. Vygotsky L. Interaction between learning and development. Readings on The Development of Children 1978; 23(3):34-41.
11. Atasoy S. Yüksek Fonksiyonlu Otistik Çocuklarda Çeşitli Bilişsel Özellikler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
12. Karasar N. Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara, Nobel Dağıtım, 2009.
13. Arlı M, Nazik H. Bilimsel Araştırmaya Giriş. Ankara, Gazi Kitapevi, 2001.
14. Wellman HM, Lui D. Scaling of theory-of-mind tasks. Child Development 2004; 72(2):523-541.
15. Normal Gelişim Gösteren, Zihin Engelli ve Otizmli Çocukların Zihin Kuramı Gelişimlerinin Karşılaştırılması. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi,

2011.

16. Flavell JH, Flavell F, Green E. Development of knowledge about appearance-reality distinction. *Monographs of the Society for Research on Child Development*, 1986;51(1), 212.

17. Stone VE, Baron-Cohen S, Knight TR. Frontal lobe contributions to theory of mind. *Journal of Cognitive Neuroscience* 1998; 10(5):640-656.

18. Wellman H, Cross D, Watson J. Meta-Analysis of theory-of-mind development: The truth about false belief. *Child Development* 2001; 72(3):655-84.

19. Gözün ÖK. Zihin Kuramına Dayalı Eğitim Programının 48-60 Aylık Çocukların Bilişsel Bakış Açısı Becerileri ve Prososyal Davranışları Üzerindeki Etkisi Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

20. Korucu İ, Selcuk B, Harma M. Self-regulation: Relations with theory of mind and social behaviour. *Infant and Child Development* 2017; 26(3):1-23.

21. Locklear AK. Review of major learning theories: a mindtool for understanding and applying theoretical concepts. *J Ment Health Soc Behav* 2020; 2:108.

22. Wimmer H, Perner J. Beliefs about beliefs: Representation and constraining function of wrong beliefs in young children's understanding of deception. *Cognition* 1983;103-128.

23. Demirbaş M, Yağbasan R. Sosyal öğrenme teorisine dayalı öğretim etkinliklerinin, öğrencilerin bilimsel tutumlarının kalıcılığına olan etkisinin incelenmesi. *Eğitim Fakültesi Dergisi* 2005; 18(2):363-382.

24. Gözüm S., Bağ B. Etkin sağlık eğitiminde sosyal bilişsel öğrenme kuramının kullanımı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1998; 1(2):32-43.

25. Ertekin, T. Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklara Günlük Yaşam Becerilerinin Öğretiminde Video ile Model Olma ve Şarkıyla Desteklenmiş Video Modelin Etkililik ve Verimliliklerinin Karşılaştırılması, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

26. Doğmaz S, Gırlı A. Özel öğrenme güçlüğü ve zihin kuramı ilişkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2017; 10(51):683-693.

27. Avcıoğlu H. Zihinsel yetersizliği olan çocuklara sosyal beceri kazandırmada işbirliğine dayalı öğrenme ve drama yöntemlerinin etkililiği. *Eğitim ve Bilim* 2012; 37(163):110-125.

28. Topşes G. Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi. Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2009.

29. Kabakçı ÖF, Owen F. Sosyal duygusal öğrenme becerileri ölçeği geliştirme çalışması. *Eğitim ve Bilim* 2010; 35(157):152-166.

30. Elias MJ, O'Brien MU, Weissberg R Transformative leadership for social-emotional learning.

Principal Leadership 2006; 7(4):10-13.

31. Nabav RT, Bandura's social learning theory and social cognitive learning theory. *Theory of Developmental Psychology*, 2012; 1-24.

32. Cadinu MR, Kiesner J. Children's development of a theory of mind. *European Journal of Psychology of Education* 2000; 15(2):93-111.

33. Wellman HM, Baron-Cohen S, Caswell R, Gomez J, Swettenham J, Toye E, Lagattu K. Thoughtbubbles help children with autism acquire an alternative to a theory of mind. *Austim* 2002; 6(4):343-363.

34. Ruffman T, Slade L, Crowe E. The Relation between children's and mothers' mental state language and theory-of-mind understanding. *Child Development* 2002; 73(3):734-751.

35. Hoogewys BE, Geert V, Loth P, Groningen S. The development of theory-of-mind and the theory of mind storybooks. *European Psychiatric Review*, 1998; 3(2):34-38.

36. Baron-Cohen, S. Theory of mind and autism: A Review. *Special Issues of International Review of Mental Retardation* 2001; 23:169-184.

37. Mechling LC, Ortega-Hurndorn F. Computer-based video intiction to teach young adults with moderate intellectual disabilities to perform multiple step, job tasks in a generalized setting. *Education and Training in Developmental Disabilities* 2007; 42(1):24-37.

38. Cavkaytar A, Diken HĞ. Özel Eğitime Giriş. Ankara, Kök Yayıncılık, 2005.

39. Goodson J, Sigafos J, O'Reilly M, Cannella H, Lancioni GE. Evaluation of a video based error correction procedure for teaching a domestic skill to individuals with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 2007; 28:458-467.

40. Laarhoven TV, Laarhoven-Myers TV. Comparison of three video-based instructional procedure for teaching daily living skills to persons with developmental disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities* 2006; 41:365-381.

41. Alberto PA, Cihak DF, Gama RI. Use of static picture prompts versus video modeling during simulation instruction. *Research in Developmental Disabilities* 2005; 26:327-339.

42. Bidwell MA, Rehfeldt RA. Using video modeling to teach a domestic skill with an embedded social skill to adults with severe mental retardation. *Behavioral Interventions* 2004; 19:263-27.